

”Oikeuksista ” ja oikeuksista

Aulis Aarnio

Elisa Aaltola (ks. *Tieteessä tapahtuu* -lehti 3/2005) on oiva esimerkki siitä vastuuntunnosta ja eettisyydestä, jota meidän kaikkien tulisi osoittaa eläimiä kohtaan. On surullista todeta, kuinka usein eläin alistetaan esineenkaltaiseksi objektiksi, jonka kärsimykset ovat omistajalle yhdentekeviä. Sellaisesta on syytä sanoutua päättäväisesti irti. Toisaalta Elisa Aaltolalle ja hänen tavallaan ajatteleville ei olisi pahitteeksi hankkia edes suppea juridiikan peruskurssi ja mieluiten kurssi oikeuden yleisissä opeissa. Tarjoan jäljempänä tällaisen suppean kurssin supistetun version käyttöön.

Kun kirjoitin *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (2/2005) eläinten oikeuksista, kirjoitin niistä lähinnä juridiikan, osin moraalinen näkökulmasta. Avain on oikeussubjektin käsite. Vain oikeussubjektiksi hyväksytyllä on juridisia oikeuksia ja vastaavasti juridisia velvollisuuksia. Tämä erikoisasema on ihmiskunnan elinpäivien ajan myönnetty vain ihmiselle. Hän on oikeuskelpoinen niin kuin juristit sanovat.

Kokonaan toinen asia on, että oikeuskelpoinen subjekti ei aina ole oikeustoimikelpoinen. Lapsi (jopa sikiö tietyn ehdoin) on oikeussubjekti, mutta lapsella ei ole kelpoisuutta tehdä itseään sitovia oikeustoimia, esimerkiksi sopimuksia. Tietyn ikäisenä lasta pitää kuulla häntä koskevassa asiassa, tietyn ikäisenä hän tulee rikosoikeudellisesti vastuunalaiseksi teoistaan ja tietyn ikäisenä hän saavuttaa täysivaltaisuuden. Silloin hän on paitsi oikeuskelpoinen myös oikeustoimikelpoinen.

Ennen pitkää vastasyntynyt lapsikin siis tulee täysivaltaiseksi oikeussubjektiksi, ja sen tähden hänellä tulee kaikkien oikeusjärjestysten mukaan olla edunvalvoja siihen saakka, kunnes hän kykenee täysivaltaisena itse valvomaan (subjektiivisia) oikeuksiaan. Lapsi voi esimerkiksi periä vanhempiensa, jolloin hänellä on omistajan oikeudet, joita oikeuksia hän ei kuitenkaan voi ennen täysivaltaisuutta omistajan tavoin täysimääräisesti käyttää.

Dementikolla taas on ollut ja eräin varauksin edelleen on, myös dementiaa sairastaessaan ihmiselle normaalisti kuuluvat oikeudet. Hän esimerkiksi omistaa edelleen omaisuutensa, mut-

ta ei, tilasta riippuen, voi siitä esimerkiksi tehdä testamenttia. Kun ihminen menettää vaikkapa dementian vuoksi oikeustoimikelpoisuutensa, hänellä tulee olla edunvalvoja turvaamassa hänen jo saavuttamiaan oikeuksia.

Ollakseen juridisesti (aito) oikeus, jokainen oikeus on näet voitava oikeudenhaltijan tai hänen edunvalvojansa aloitteesta panna täytäntöön. Se tapahtuu viranomaisessa, jossa myös punnitaan subjektin oikeudellinen vastuu. Tällainen järjestelmä ei ole missään tuntemassani oikeusvaltiossa voimassa eläimiin nähden. Mirrillä ei ole raastupaan asiaa. Mutta Mirrin huonosta hoidosta voidaan sen sijaan vaatia vastuuseen sen omistaja, mutta se onkin jo toinen juttu niin kuin Kipling olisi sanonut.

Hirvet aiheuttavat suurta tuhoa taimikoissa ja lukuisan määrän liikenneonnettomuuksia. Jos hirvi tavataan verekseltään taimikossa aterialla, hirveä ei vaadita korvausvastuuseen, ei edes syytettyjen penkille. Sen sijaan asiaa hoidetaan riistahoidon säännöksiä noudattaen. Riittävän suurella kaatolupien määrällä yriteään vaikuttaa vahinkojen määrään. Ja jos sattuu olemaan metsästysaika ja isännällä hirvikivääri ja kaatolupa taskussa, asia voidaan tietysti ratkaista paikan päällä. Isännän eduksi ilman, että hirvikiväärin tähtäimen takaa punnittaisiin kohteen juridista vastuuta sen paremmin kuin sen juridisia oikeuksiakaan.

Näin asiat juridisesti ovat, vaikka yrittäisimme hyvän hyvyttämme määritellä eläimillekin oikeudet. Ne pysyvät ”oikeuksina”. Mikään ei tietysti estä puhumasta eläinten ”oikeuksista”, mutta siitä seuraa enemmän sekasotkua kuin käsitteellistä selkeyttä. Eläinten hyvinvoinnin kannalta olisikin uskoakseni hyödyllisintä ponnistella yhteisesti eläinten suojelun hyväksi ja jättää oikeudet ja velvollisuudet niille, joille ne kuuluvat – ihmisille.

Kirjoittaja on OTT sekä professori emeritus, Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen johtaja 1991–2002.